

УДК 342.2

*О. О. Джурасва,
здобувач кафедри теорії держави і права ОНЮА*

ГЕНЕРАЛЬНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ

Досвід розвитку сучасної держави свідчить, що при здійсненні функцій держава повинна враховувати минулі помилки. Це в свою чергу збагачує функції сучасної держави і наповнює їх новою якістю.

Усе більш актуальним на сучасному етапі розвитку вітчизняної теорії держави і права стає вивчення не тільки сутності держави і її основних ознак, але й того, як цей соціальний інститут діє, розвивається, змінюється, як виконує своє соціальне призначення — тобто окреслювання призначення держави стосовно громадянського суспільства.

У міру історичного прогресу суспільства, державності і права в індустріальному суспільстві досягається розділеність політичних і економічних відносин, сфери політичної влади і сфери власності, публічного права і приватного права. Сфера обмінних відносин стає відносно незалежною від державно-владного втручання, виникає феномен громадянського суспільства, в якому відносини між приватними особами не опосередковані публічною владою і в якому всі члени суспільства в рівній мірі формально вільні. В історично розвиненій державно-правовій ситуації слід говорити про функції держави як публічно-владної інституції відносно громадянського суспільства, точніше, до спільності індивідів, соціальних груп, асоціацій, об'єднаних в громадянське суспільство [1].

Більшість авторів, наприклад, А. Ф. Черданцев, С. А. Комаров, В. С. Нерсесянц визначають функції держави відносно суспільства (громадянського суспільства) як основні напрями його діяльності, націлені на рішення загальних справ суб'єктів суспільства. Функції, на думку А. Ф. Черданцева, впливають з природи і потреб самого суспільства і в державно організованому суспільстві набувають характеру державних функцій [2].

Так, в сучасній літературі використовується поняття «генеральна функція держави» [3]. Це поняття повинне пояснити призначення держави відносно громадянського суспільства. По суті, їм охоплюється рішення всіх можливих задач держави — задач, що відносяться до мінімальної функції держави, і особливих задач сучасної соціальної (соціальної правової) держави [1].

Метою соціальної держави є гарантування певного «мінімуму» і компенсація та зняття суспільно-економічних суперечностей, що виникають у будь-якому суспільстві на державному рівні. Ця мета реалізується шляхом забезпечення матеріальної безпеки (дія суто соціальної держави), індивідуальної незалежності (спільна дія соціальної і правової держав) та суспільної солідарності (взаємодія соціальної і правової держав та громадянського суспільства).

Зазначене конституційно-правове розуміння соціальної держави дозволило російському вченому В. Пугачову дійти висновку, що між сучасними концепціями правової та соціальної держав існують глибинні протиріччя. На перший

погляд, зазначає В. Пугачов, обидві держави покликані забезпечити «благо» кожному індивідові. Але як розуміється дане постульоване «благо»? Для правової держави — це фізична безпека громадян щодо влади і у міжособистісних стосунках, індивідуальна свобода, громадянські та політичні права та обмеження будь-яких форм державної деспотії. А для соціальної держави — це соціальна безпека та забезпечення матеріально-економічних умов вільного та гідного існування [4].

Для визначення конкретної мети при розгляді генеральної функції держави, необхідно вказати на ряд загальних справ, реалізація яких забезпечує об'єктивні передумови людського існування. До їх числа відносяться:

- природні умови, забезпечення життя, здоров'я людини і нормального середовища її мешкання;
- соціально-культурні умови (загальна свобода, доступ до культурних цінностей, освіти, свобода творчості);
- економічні умови (приватна власність, свобода вибору занять і т. п.);
- політичні умови (доступ до управління справами суспільства, реальна участь в ньому, можливість впливу на прийняття політичних рішень, гласність і т. ін. [3])

Взагалі, виникнувши як продукт суспільства, держава стає відносно нього управляючою системою, силою, впливаючою на всі найважливіші процеси, які відбуваються в ньому. Держава у жодному випадку не є щось інертне, воно завжди діє, і діє дуже енергійно. Цей активний, діяльний початок є способом його існування [5].

З погляду лібертарної теорії мінімальні функції держави розглядаються як рішення двох основних задач, що стоять перед будь-якою державою, на всіх етапах історичного розвитку державності. Сюди відносяться: забезпечення свободи, безпеки і власності (правова функція) і створення системи комунікацій.

Спрямованість діяльності будь-якої держави на рішення правової задачі, усе більший прояв цього напрямку державної діяльності у міру історичного прогресу права і державності підтверджують тезу лібертарної теорії про те, що держава — це інституційна форма свободи. В історично нерозвиненій або сучасній авторитарній державі свобода, безпека і власність не гарантуються належним чином, особливо з погляду стандартів правової держави. Проте не може бути такої держави, яка ніяк не забезпечує свободу, безпеку і власність. Відсутність свободи свідчить про деспотичний, тобто антидержавний, суто силовий характер влади.

Що стосується створення системи комунікацій, то будь-яка організація публічної політичної влади — як організація влади, що розповсюджується за територіальним принципом, — за визначенням повинна створювати комунікації, щонайменше необхідні для територіального управління (транспорт і зв'язок). Відмінність держави від деспотії в цьому питанні полягає у тому, що вільні суб'єкти соціального обміну створюють приватні комунікації в масштабі всього суспільства. Проте навіть в розвиненому громадянському суспільстві найважливіші комунікації (пошта, частково залізниця) залишаються публічною

справою і не передаються в приватну сферу. Інакше кажучи, всі комунікації, які необхідні суспільству в цілому і не під силу суб'єктам приватної сфери або не можуть бути надійно забезпечені у разі їх переходу в сферу громадянського суспільства, залишаються задачею держави.

Держава є правовою формою функціонування публічної політичної влади. Правова форма стосовно рішення правової задачі означає, що забезпечення свободи, безпеки і власності досягається в рамках законодавчої, виконавчої та судової діяльності держави. Необхідність саме цих трьох функціональних форм породжує необхідність розділення властей на законодавчу, виконавчу і судову гілки. Ці функціональні форми присутні в діяльності держави незалежно від того, чи існує в державі суворий інституційний і персональний розподіл властей на законодавчу, виконавчу і судову.

Рішення правової задачі у формі законодавчої діяльності — це встановлення загальнообов'язкових правил, що гарантують свободу, безпеку і власність. У формі виконавчої діяльності — це перш за все примушення до дотримання названих правил і поліцейський захист свободи, безпеки, власності, включаючи захист прав і інтересів громадян за межами держави. Крім того, виконавча діяльність забезпечує безпеку суспільства в цілому (сюди входить і так звана «безпека держави») і оборону, а також зовнішній захист суспільства. Судова діяльність — це захист свободи, безпеки і власності у формі вирішення спорів про право. Будь-яка держава за визначенням надає поліцейський і судовий захист незалежно від стану економіки. Якщо влада не здатна надавати такий захист, вона перестає функціонувати як державна влада [1].

Так, генеральна функція держави реалізується в його внутрішніх і зовнішніх функціях.

До числа внутрішніх відноситься функція забезпечення громадського порядку (охорона передумов існування людини); економічна (регулювання ринку, розробка і забезпечення загальнонаціональних економічних програм і т. п.); культурна (розвиток освіти, науки, установ культури); соціальна; фінансова (збір податків як головного джерела фінансування всієї державної діяльності) та інші функції.

До числа зовнішніх напрямів державної діяльності відноситься військове, яке може бути залежно від характеру держави функцією оборони або агресії; функції зовнішньополітичних, економічних і культурних зв'язків і екологічна функція, що забезпечує міжнародну співпрацю в справі збереження навколишнього середовища [3].

На думку В. М. Корельського, як і багатьох авторів, внутрішні функції націлені на вирішення внутрішніх задач країни, показують ступінь активності дії держави на дане суспільство, а зовнішні — на встановлення і підтримку певних відносин з іншими державами. Внутрішні і зовнішні функції тісно пов'язані між собою, взаємно доповнюють одна одну.

Зовнішніми функціями держави традиційно були захист країни від нападу ззовні; ведення загарбницьких війн; забезпечення дипломатичних відносин. У наш час у зв'язку з формуванням світового ринку активізувалася міждер-

жавна взаємовигідна торгівля, розвивається колективна безпека, створюються міжнародні миротворчі збройні сили. Все це і зумовило появу відповідних зовнішніх функцій [6].

Зовнішня діяльність держав сучасності базується на міжнародно-правових нормах, максимально враховуючи корінні інтереси та національні особливості усіх народів, які входять до світового суспільства [7].

Функції держави історичні. Вони змінюються на різних етапах розвитку суспільства, а також залежно від змін його соціально-політичного ладу. У тоталітарних суспільствах, наприклад, в число основних напрямів діяльності держави включаються функція стримання опіру класових, національних та інших супротивників і культурно-виховна функція, яка забезпечує панування єдиної ідеології [3].

Головні завдання і цілі держави на тій чи іншій стадії її розвитку обумовлюються економічними, політичними, соціальними та іншими умовами її існування. Відтак, основні напрями її діяльності, тобто її функції, мають об'єктивний характер, обумовлений потребами життя суспільства. Здійснення функцій держави має постійний, систематичний характер і відбувається протягом всього часу існування об'єктивно обумовлених завдань, що стоять перед державою. Вони виникають, здійснюються і розвиваються відповідно до тих завдань, що належить виконувати державі у конкретних історичних умовах.

Функції держави взаємопов'язані з тими суспільними відносинами, на які держава намагається активно впливати відповідно до своїх потреб всією своєю політикою. Саме функції держави характеризують суть державного впливу на суспільні відносини. Що ж до методів, прийомів цього впливу, вони залежать від компетенції та форм діяльності відповідних державних структур, які організують практичне здійснення функцій держави в межах своєї компетенції [8].

З вищевикладеного можна зробити наступний висновок: генеральна функція держави виступає в якості не стільки домінуючої, скільки всеохоплюючої категорії, яка розкриває призначення держави відносно громадянського суспільства через реалізацію внутрішніх і зовнішніх функцій. Проте хотілося б сподіватися, що через такий масив завдань, що стоїть перед сучасною державою, ефективність здійснення даної функції не знизиться. У функціях держави розкривається перш за все її політична природа, яка в свою чергу виражає характер суспільства, що його породило.

Література

1. Проблемы теории государства и права / Под общ. ред. В. С. Пересяянца. — М.: Издат. группа ИОРМА-ИИПФРА, 1999. — С. 627, 629-632.
2. Чердапцев А. Ф. Теория государства и права: Учеб. для вузов. — М., 1999. — С. 113.
3. Спиридопов Л. И. Теория государства и права: Учебник. — М.: Проспект, 1999. — С. 47-48.
4. Скрипнюк О. Проблема соціальної держави в контексті концепції «державного мінімалізму» // Право України. — 2000. — № 11. — С. 17.
5. Комаров С. А., Малько А. В. Теория государства и права. — М.: Издат. группа ИОРМА-ИИПФРА, 1999. — С. 214.
6. Теория государства и права: Учеб. для вузов / Под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. — М.: ИОРМА, 2001. — С. 151, 154.

7. Хропанюк В. П. Теория государства и права. — М.: Дабахов, Ткачев, Димов, 1995. — С. 164.
8. Загальна теорія держави і права / За ред. В. В. Кошевичкова. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — С. 71.

УДК 340.12(477)

*А. В. Забгасв,
здобувач кафедри теорії держави і права ОНЮА*

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІДЕОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Стабільне існування держави неможливе без закріплення в розумах громадян самої ідеї держави. Ідея держави складає основу державної ідеології, а найважливіша її функція укладається в тім, щоб обґрунтувати соціальну цінність держави, її необхідність, ідеологічно закріпити, санкціонувати сформовану систему політичного панування, додати їй риси легітимності і соціальної виправданості.

Функції ідеології, насамперед, зводяться до оволодіння масовою політичною свідомістю, до впровадження ясних і зрозумілих цілей, задач, всіх орієнтирів у політику. Таким чином, можна сказати, що державна ідеологія, як особливий різновид політичної ідеології, є в той же час особливим елементом суспільної свідомості. Однак через досить швидко мінливий економічний і політичний орієнтири, державна ідеологія повинна бути здатною якщо не випереджати ці нові орієнтири, то хоча б зрозуміло і дохідливо пояснювати масам їхню необхідність і своєчасність. Особливо актуальною стає роль державної ідеології на початку нової історичної епохи — епохи глобалізму і постмодерна. «По-всюдно постмодернові зміни в людському бутті позначилися в неефективності функціонування права і держави. Не менше проблем з існуванням держави, оскільки така визначальна її властивість як суверенітет, все більше перетворюється у фікцію, не відображаючи можливості прояву держави в нову епоху» [1].

В останні роки з'явилося чимало публікацій, що розглядають різні аспекти проблеми як ідеології взагалі, так і державної ідеології. Наприклад, І. Гавриленко затверджує, що не можна змішувати ідеологію з політичною риторикою. Для того, щоб державна ідеологія мала позитивний ефект, більшість службового персоналу повинна бути ангажована саме в дану ідеологію [2].

У зв'язку з тим, що класи українського суспільства є слабо структуровані і націлені поперед усе на споживання, у них немає необхідності в ідеології, а присутня споживча психологія [3].

Н. Азаркін, виділяє бюрократичні (міщанські) і державні типи ідеологій. Державною ідеологією володіють ті нації і держави, що претендують на особливу роль у світі [4]. Очевидно, що на сучасному етапі в Україні ми спостерігаємо перший тип державної ідеології (міщанський).